

Achtung!

Dies ist eine Internet-Sonderausgabe des Aufsatzes
„The Georgian Version of The Life of St. Sabbas –
New Light from Mt. Athos“
von Jost Gippert (2016).

Sie enthält zahlreiche Korrekturen gegenüber der Originalausgabe in
Gelatis Mecnierebata Akademiis Šromebi /
Gelati Academy of Sciences Proceedings
II, 2016, 119–30
(erschieden ohne Korrekturmöglichkeit durch den Autor).

Attention!

This is a special internet edition of the article
“The Georgian Version of The Life of St. Sabbas –
New Light from Mt. Athos”
by Jost Gippert (2016).

It is a corrected version of the original edition in
Gelatis Mecnierebata Akademiis Šromebi /
Gelati Academy of Sciences Proceedings
II, 2016, 119–30,
of which the author did not see any proofs.

THE GEORGIAN VERSION OF THE LIFE OF ST. SABBAS – NEW LIGHT FROM MT. ATHOS

Jost Gippert

One of the many important Christian texts that were translated into Georgian in the monastery of the Holy Cross near Jerusalem is the Life of St. Sabbas, the founder of the oldest monastery of Palestine, which accordingly bears his name (Mar Saba). The text was written by St. Sabbas' pupil Cyril of Scythopolis, who also authored the lives of other early fathers; it exists in Greek as well as several other languages [cf. Halkin 1957: 228, no. 1608; Geerard 1979: no. 7536]. The Georgian version has been published twice so far, on the basis of ms. Add. 11281 of the British Library, London, first by Korneli Kekelidze in the second volume of his “Keimena” [კეკელიძე 1946: 115–225], then by Vaxtang Innaishvili in his book “Lives of Fathers” [იმნაიშვილი 1975: 397–405].

According to the colophon of its scribe, a certain “Black John”, the parchment manuscript Add. 11281¹ was accomplished in the Monastery of the Holy Cross during the time of its founder, Giorgi Proxore, and a (Byzantine) Emperor named Michael (IV or V),² which means that it can be dated to the

---

¹ For the first description of the ms. cf. Wardrop 1913: 397–405.

² Cf. Wardrop 1913: 401–402; კეკელიძე 1946: 120. The colophon in question is found on the last page of the ms. (fol. 369v) and reads: ღირს ვიქმენ გლაზაკი და ფ(რია)დ ცოდვილი : ყ(ოვ)ლისა სულისა ნათელღებულისა უსაწყალობელჴსი შთავრდომილი უფსკრულსა ცოდვისასა შავ იოვანე | დაწერად წ(მიდას)ა ამას წიგნსა წ(მიდა)თა მამათასა ბრძანებითა და ლ(ო)ცვითა წ(მიდ)ისა მამისა ს(უ)ლიერისა მ(ო)-ძდ(უ)რისა პროხოლისითა თავისა სიგლაზაკითა : რ(ომე)ლ კ(უ)რთოხ(ეუ)ლმ(ა)ნ მიქელ მეფემან ევლოგიად გაყო და სადაძოტა კ(რისტე)მან მოიღს : გავასრულე და შევმოსე : და | დავდეე წ(მიდას)ა ამას ადგილსა : ჯ(უა)რისასა : რ(ომლ)ისა შწნეზასა თანა ვშავდებოდე ურჩი ესე და <ურჩ იყოს> | სალოცველად ღ(მრ)თივ შემკობილთა მოძღუართა ჩემთა : იოვანეს და პროხოლი მამისა “I have become worthy, (me), the poor and very sinful one, the most pitiful of all baptized soul(s), fallen into an abyss of sin, Black John, to write down this holy book of holy fathers, by command and with the prayer of the holy father, (my) spiritual leader, Proxore, in my

own destitution, (you) whom the blessed king Michael provided with bounty. And from where Christ was received, I accomplished it and covered it, and I deposited it at this holy place of the Cross, during the construction of which I, this obstinent one, may become black, and <it will be persistent> for prayers for my leaders, adorned by God, John and Father Proxore” (the passage in angle brackets was erased in the ms.; the resolution proposed here is tentative. The restitution of რნი at the beginning of the erasure as proposed by იმნაიშვილი 1975: 325 is impossible). – Other relevant colophons and notes by the scribe are found (cf. იმნაიშვილი 1975: 322–325 for a full account): on fol. 1r (in red, after the title of the life of St. Anthony): შ სახიერო ღ(მერთო) ადიდენ ს(უ)ლითა მოძლ(ია)რნი ჩემნი ს(უ)ლ(ი)ერნი | იოვანე და მამა გ(იორგი) და ყ(ოველ)ნი შვილნი მათნი ს(უ)ლ(ი)ერნი და მეცა | შავ იოვანე მათითა ლ(ო)ცვითა მიჰს(ე)ნ ც(ო)დვ(ა)თა ჩემთაგ(ან) “Oh, merciful God, exalt with the soul my spiritual leaders, John and Father George, and all their children in spirit, and myself, too, Black John. May I be released from my sins by their prayer!”; fol. 56v (bottom): ქ(რისტე) მფლობელო ყ(ოვე)ლთა საუკუნეთაო ადიდენ სულითა | მოძღუარნი (!) და მამა ჩ(ე)მი გიორგი და ყ(ოვე)ლნი შვილნი | მათნი სულიერნი : რ(ომე)ლნი შემოგუკრიბნა წმიდასა | ამას ადგელსა : რ(ომე)ლი დიდითა შრომითა მიჰმადლა | ღ(მერთმა)ნ და აღაშენა ყ(ოვე)ლთა სულთა შესავედრებელად | და მე უღირსი და ყ(ოვე)ლთა შვილთა მისთა უნარჩევასი | კადნიერ ვიქმენ დაწერად თავისა სიგლაზაკითა | წიგნსა ამას რ(ომე)ლსა ზ(ე)და მაქუნდა გულსმოდგინება | ფ(რია)დი და ლოცვა მოძღუარისა : ს(რულია)დ მით ჴელყ(ავ) ყ(ოვე)ლთა | ლ(ო)ცვა ყავთ იოვანწ(ს)თუს “Christ, ruler of all centuries, exalt with the soul my leader and father George and all his children in spirit, us whom he assembled at this holy place, which he was granted with great labour by God and which he built up as a refuge for all souls. And I, unworthy and the least of all his children, was bold enough in my own destitution to write down this book, for which I had deep willingness and the prayer of the leader. With all this I attempted everything. Pray for John”; fol. 144v (bottom): ქ(რისტე) ადიდენ მოძღუარნი ჩემნი სულიერნი იოვანე და მამა გ(იორგი) | ... | ქ(რისტე) შეიწყალენ სულითა ძმანი ჩემნი საყუარელნი გ(იორგი) მიქელ და საბა თულად || შ წ(მიდა)ნო ღ(მრ)თისანო ესე ჩემი ნაწერი ვიცი რ(ომე)ლ უნდო არს გარნა | ჴელთსაქმარი სხუად არად ვიცოდე და ლოცვისათუს უდებ | ვიყავ და მოწყინე ღ(მრ)თ(ი)ვ განგრძნობილმან იოვანე მოძღუარმან მიბრძანა წერდი უგუნუროო . ღ(მერთმა)ნ ადიდენ სული | მათი : და აწ თქ(უ)ენ ლოცვა ყავთ რ(ამეთუ) ფ(რია)დ ცოდვილ ვარ : და | არა მაქუს სინანული საწყალობელსა და მოველი ც(ე)ცხლსა “Christ, exalt my spiritual leaders John and Father George! – ... – Christ, have mercy with the soul (of) my beloved brothers George, Michael and Saba Tula! – Oh, holy ones in God! This little piece of writing of mine which, I know, is worthless, but I did not know anything else to serve my hands with, and I was worthless for praying and resentless. Inspired by God, (my) leader John ordered me: ‘Write, silly one!’ May God exalt their soul(s)! And now, pray for me, for I am very sinful, and I, pitiful, have no repentance and I am waiting for the

middle of the 11th century.³ The codex, which contains a total of fourteen vitae of anchorites mostly authored by Cyril of Scythopolis,⁴ was purchased by the British Museum as early as the 11th November, 1837, from an “Armenian priest named Casanji, of Alexandria” [Wardrop 1913: 401], which is why it was no longer present in the library of the Monastery when its manuscripts were first inspected in 1845 by N. Chubinashvili [Цагарели 1894: 44–52] and, later, by Al. Tsagareli [Цагарели 1888: 143–192]. Although in a good shape until the present day,⁵ the manuscript is defective, and it is just in the *Vita* of St. Sabbas that one folio is missing. The loss must have occurred before the present pagination was added, given that it falls between fols. 142v and 143r. The text portion concerned is nearly the complete chapter 89, of which only the first and

---

fire”; fol. 210r: ... ქ(რისტე) ადიდენ სულითა მოძღუარნი ჩემნი იოვანე და გიორგი მამა და მეცა უღირსი შ(ეიწყალ)ე მათითა ლ(ო)ცვითა “Christ, exalt with the soul our leaders John and Father George and have mercy upon me, too, the unworthy, by their prayer”; fol. 245v: ქ(რისტე) გაუს(უ)ენე სულსა შავ ი(ოვან)ესსა “Christ, give rest to the soul of Black John”; fol. 285v: ქ(რისტე) ადიდე ს(უ)ლითა მამ(ა)ე ჩ(უ)ენი მ(ო)-ძლ(უ)არი გ(იორგი)ი და მომ(ე)ც უღირსსა შვილსა კ(უ)რთხევაა მისი : “Christ, exalt with the soul our leader, Father Giorgi, and give his blessing to me, (his) unworthy child”; fol. 322v: წ(მიდა)ო ი(ოვან)ე შ(ეიწყალ)ე საწყალი შავ ი(ოვან)ე “Holy John, have mercy on the pitiful Black John”; fol. 364v: წ(მიდა)ნო მამანო სანატრ(ე)ლნო მე(ო)ხ ექმნენით წ(ინა)შე ქ(რისტეს)ა მიქ(ა)ელ მღდელსა რ(ომელ)მან | ამისა წერასა მიღუაწა უღირსი და წამებასაცა შემწია ამისსა | ზ ს(ან)ს(ატრ)ელო მიქ(ა)ელ დიდად ც(ო)დვილი ვარ ნუგა შე(ენ) დამივიწყ(ე)ლ ლ(ო)ცვასა “Holy fathers, blissful ones, support before Christ Michael the priest who forced me, the unworthy one, to write this and pushed me into testifying this. Oh blissful Michael, I am very sinful. May you not forget to pray for me”; fol. 369r (bottom): სახიერო ღ(მერთ)ო მადლი მოწყალეებათა შე(ენ)თა | რ(ომელ)მან ღირს-მყვ უღირსი ესე დაწერად წიგნსა ამას | განმან(ა)თლებელთა წ(მიდა)თა მამათასა კ^ა | დეკემბერსა გასრულდა ლ(ო)-ცვა ყავთ შავ ი(ოვან)ეს(თ)ს “Merciful God! The mercy of your benevolence, (of you) who made me, this unworthy one, worthy of writing down this book of the enlightening fathers, was fulfilled the 21st December. Pray for (me), Black John.” — The note ქ(რისტე) შ(ეიწყალ)ე საწყალი ი(ოვან)ე “Christ, have mercy on the pitiable John” is not on fol. 168v as indicated by იმნაიშვილი, ცხორებანი, 323 but on fol. 168r (line 7). The note ღ(მერთ)ო შ(ეიწყალ)ე შავ იოვანე indicated ib. 322 for fol. 54v was not verifiable.

³ კვეკელიძე 1946: 120 assumes the period of 1034–1042 A.D.

⁴ იმნაიშვილი 1975 covers the total set of texts.

⁵ Excellent digital photographs of the manuscript are available online on the website of the British Library: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_11281.

last words have remained on the adjacent folios.⁶ Both Kekelidze and Imnaishvili tried to cope with this lacuna by adding a text version of their own, the former being based upon a Russian translation which was compiled in the 19th century and which is considerably abridged;⁷ different from this, V. Imnaishvili attempted to render the text of the chapter in full by providing, in cooperation with classicists from Tbilisi, a translation based on the Greek text.⁸ These approaches resulted in the remarkable fact that we have two variants of the chapter available today, none of which pertains to the text written down by “Black John” and none of which is Old Georgian (and it is a curiosity indeed to read word forms like ღმერთმა or რომ within an otherwise well-styled Old Georgian context, the insertion being marked by mere parentheses⁹ in both editions).

⁶ Cf. კეკელიძე 1946: 120: “ხელნაწერს ჰკლებია, ამოვარდნისა და დაკარგვის გამო, ერთი ფურცელი (თავი 89).” იმნაიშვილი 1975: 340: “აქ წარმოდგენილ ტექსტს აკლია ერთი ფურცელი, კერძოდ 143-ე, რომელიც ძირითადად თხზულების 89-ე თავს მოიცავდა. ამ თავიდან ბრიტანულ ხელნაწერში შემორჩენილია მხოლოდ დასაწყისი ... როგორც ჩანს, 143-ე ფურცელი წიგნიდან ამოუხევიათ და შემდგომში დაკარგულა.”

⁷ კეკელიძე 1946: 120 simply states: “ეს ხარვეზი ჩვენ შეგავსეთ ჩვენი საკუთარი თარგმანით, რომელიც [ ]-შია მოთავსებული.” იმნაიშვილი, ცხორებანი, 340 adds to this: “კ. კეკელიძემ დაკარგული ნაწილი შეავსო საკუთარი თარგმანით, რომელიც, თავის მხრივ, ჩანს, „Христианское чтение“-ში დაბეჭდილი რუსული თარგმანის მიხედვით იყოს შესრულებული. ეს თარგმანი კი მთლად სრული არაა. მასში ზოგიერთი წინადადება გამოტოვებულია.” The Russian text in question appeared under the title “Жизнь преподобнаго отца нашего Саввы освященнаго” in *Христианское чтение* 12, 1823, 95–284; it was republished in *Палестинский патерикъ*, изд. Православнаго Палестинскаго Общества, 1, Санктпетербургъ 1895. An Old Russian version was edited, in parallel with the Greek text, by И. Помяловский under the title *Житіе Св. Савы Освященнаго, составленное Св. Кирилломъ Скивопольскимъ, въ древне-русскомъ переводѣ*, Санктпетербургъ 1890.

⁸ იმნაიშვილი 1975: 340 states: “ამიტომ ჩვენ მიზან-შეწონილად ჩავთვალეთ წარმოგვედგინა ახალი თარგმანი, რომელიც ბერძნულ-ლათინური ვერსიების გათვალისწინებით არის შესრულებული თსუ კლასიკური ფილოლოგიის კათედრის თანამშრომელთა დახმარებით.”

⁹ Plus a footnote at the end of the insertion in იმნაიშვილი, ცხორებანი, 124.

Luckily, the gap can now be filled, in a way envisaged by V. Imnaishvili himself.¹⁰ As a matter of fact, the Life of St. Sabbas is contained in another Old Georgian manuscript, too, viz. codex no. 40 of the Iviron Monastery on Mt. Athos. This codex, which was not accessible to either K. Kekelidze or V. Imnaishvili when they prepared their editions, was dated to the 10th century by Al. Tsagareli [Цагарели 1886: 84 (no. 56)], the 10th–11th centuries by M. Dvali [in: ახობაძე et al. 1986: 103] and, more precisely, the end of the 10th or the beginning of the 11th century by R.P. Blake [Blake 1933: 230–231]. Besides the *Vita Sabae*, it contains six further “ἀσκητικὰ καὶ ἁγιογραφικά”,¹¹ among them the Life and the Teachings of St. Dorotheos of Gaza and the Life of St. Onophrius. According to the present (modern) pagination, which differs from that calculated in Blake’s catalogue by eight folios, the *Vita Sabae* extends from fol. 211r up to fol. 313v (of a total of 328 folios)¹²; the text of ch. 89 is contained on fols. 310v–311v.¹³

On the basis of passages that are present in both the London and the Athos manuscripts, we may safely state that both codices represent the same text

¹⁰ იმნაიშვილი 1975: 340: “რა თქმა უნდა, უმჯობესი იქნებოდა ნაკლები ადგილის No. 40 ათონური ნუსხიდან შევსება, მაგრამ, სამწუხაროდ, მასზე ხელი ვერ მოგვიწვდა.”

¹¹ Blake 1933: 231. Cf. ახობაძე et al. 1986: 103–109 for a full account of the contents.

¹² Blake 1933: 230 counted “319 feuilles non numérotées”, ახობაძე et al. 1986, “1+329 ფ.”. According to a note in *nusxa-xucuri* script applied by a later hand on fol. 327v, the codex once comprised 350 fols. (სამას ორმოცდაათი ფურცელი არის). According to the ახობაძე et al. 1986: 104, the third and fourth quire (გ and დ) of the first part of the codex (comprising 29 quires up to fol. 210v) are missing, and the first and second quire comprise only 5 (instead of 8) folios each; we thus arrive at $(2 \times 8 + 2 \times 3 =) 22$ missing folios (= 350 – 328). Note that the last quire is not no. 14 (as indicated in the აღწერილობა, id.) but 15; the latter quire number has not persisted (the codex was clipped at the top in binding) but the former does appear at the bottom of fol. 322v (end of quire 14 of the second part of the codex, which begins with the *Vita Sabae* on fol. 211r).

¹³ My thanks are due to the librarian of the Iviron Monastery, Theologos, who provided excellent photographs of the folios under concern. A full digitization of the codex will be undertaken, together with a first analysis of the palimpsests of the collection and the compilation of an analytic catalogue, in the framework of an international project starting in April, 2016, with support by the Volkswagen Foundation, Hannover.

version.¹⁴ Comparing, e.g., the last ten lines of ch. 88, the differences we may note are confined to mere orthography (Ath. 40, 310v, line 6 აღუმენა vs. Add. 11281, 142v, line 22 აღუმენა), or morphological variation also found elsewhere (Ath. 40, ib., გ(ა)ნმგებლობასა vs. Add. 11281, ib.. განმგებლობასა; Ath. 40, 310v, line 9 დაამწყსო vs. Add. 11281, 142v, line 24 დაამწყსო).¹⁵ On fol. 142r, line 2, Add. 11281 denotes a new paragraph by an initial დ in და დიდისა while Ath. 40, 310v, line 4 shows a continuous text; as a matter of fact, the paragraph break indicated by the initial is unmotivated in the given sequence of attributes of Kassianos of Scythopolis (ესე ნეტარი ნრძენ იყო და ნათესავით აზნაური და წმიდისა საბაძისთა სწავლული და დიდისა ლავრისა ხუცეს ყოფილი... “This blessed man was wise and of noble origin and a disciple of St. Sabbas and had become priest of the Great Laura ...”; ἄνδρα ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀποταξάμενον καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Σάββα παιδευσθέντα καὶ πρεσβύτερον τῆς Μεγίστης λαύρας γεγονότα ...) so that we may assume that the uninterrupted text of the Athos codex is more authentic here.

In the following pages, I present a transcript of ch. 89 as contained in the Athos Codex, in line-by-line alignment with the Greek text available from the critical edition by E. Schwartz [Schwartz 1939: 85–200].¹⁶ The very fact that a line-by-line arrangement between the two versions is possible proves how close the Georgian text is to the Greek; however, there are also remarkable differ-

¹⁴ In the London ms., a translator (named Davit) is only indicated for the life of St. Barlaam (fol. 245v: ლოცვა ყავთ დ(ავი)თისთვს რ(ომელმ)ან თარგმნა “Pray for Davit who translated (this).”). The Athos ms. shows no indication of a translator, but it contains a colophon of a scribe named Saba on fol. 327r (წ(მოდა)ო : მ(ა)მაო : უნუფრი : და წ(მიდა)ნო : მ(ა)მ(ა)ნო მ(ე)ოხ იყენით ს(ა)ბ(ა)ძს თ(ვ)ს : ც(ო)დვილისა : | თქ(უე)ნისა : დამწერელისა : ა(მ)ენ :- “Holy Father Onuphrius and holy fathers, support sinful Saba, your scribe, amen!”); this, however, pertains to another hand . M. Dvali (in ახოზამე et al. 1986: 103) counts four hands, with hands no. II and III being assigned to the Life of St. Sabbas; hand no. III left a note at the end of the Life (fol. 313v bottom) but this bears no name: ღ(მერთმა)ნ დაგაჯეროს ჩხრეკისათ(ვ)ს შემინდვეთ ჰაჰი ვიყავ და ეგთენ შემეძლო ლ(ო)ცვა ყავთ : “May God assure you, forgive my scribble, I was bad, and this is what I was capable of. Pray (for me)!”

¹⁵ The same variation is found, e.g., in Mt. 2.6 where nearly all manuscripts of the Georgian Protovulgate (including the Adiši Gospels) and the Athonite Vulgate show დამწყსოს vs. დაამწყსოს in the Berta Gospels.

¹⁶ Different from the edition, *iota subscriptum* is used here instead of *iota adscriptum*.

ences, e.g. in the denomination of the Πρωτοκτίστοι (the “first founders”), who are only adduced by their later name, ტეტრაიდელნი = Τετραδίται, in the Georgian text. This may be due to an adaptation to later (10th century) usage.

The transcript is as close as possible to the manuscript source, with only slight adaptations to present-day practice (mostly concerning punctuation marks, including hyphens, and word boundaries before -გან and -თვის). Abbreviations are resolved but indicated by parentheses. The Athos text shows a considerable amount of corrections by a second hand, partly consisting of orthographical adaptations (e.g., ჰოა corrected to ჰოვა) but partly also of improvements in the wording (e.g., collective plural მამსახლისებად corrected from singular მამსახლისად in a context where several persons are meant). All these corrections are explained in footnotes.

Ath. 40

(310v,13) მაშინ აღდგეს მამანი
დიდისა ლავრისანი ღ(მრ)თი-
სა მიერ და დაადგინეს¹⁷
მამსახლისად კონონ კა-
ცი პატოსანი და მონაზონებასა
წარმართე-
ბული მართლ მადიდებლობისა
შჯულისა მეცნიე-
რი ნათესავით ლუკიელი. და თვისსა
ქ(უე)ყ(ა)ნ(ა)სა
მონაზონებასა შ(ი)ნა აღზრდით და
დიდსა ლუ-
აწლისა და შრომასა შ(ი)ნა იყო
ღ(მრ)თისა მიერ
ესე თვისით ქ(უე)ყ(ა)ნით მოვიდა
წ(მი)დას)ა ქ(ა)ლაქსა თა-
ყუანისცემად შ(ემ)დგომად
სიკუდილსა ნ(ე)ტარისა სა-
ბაჲსა და ღ(მრ)თისა
წინამძღურობითა მივი-

Schwartz 1939

(196,19) Τότε τοίνυν οί της
Μεγίστης λαύρας πατέρες ἐκ θεοῦ
κινηθέντες προβάλλονται ἡγούμενον
τὸν ἄββᾶν Κόνωνα, ἄνδρα
ἐν τε μοναχικοῖς κατορθώμασιν
καὶ ὀρθοδόξοις δόγμασιν
περιβόητον,
Λύκιον μὲν τῷ γένει καὶ ἐν τῇ
πατρίδι
ἐκ βρέφους τὴν μοναχικὴν
ἀσκήσαντα πολιτείαν καὶ ἐν πολλοῖς
κατὰ θεὸν ἀγωνίσμασιν
ἀριστεύσαντα,
ἐλθόντα δὲ εἰς προσκύνησιν τῶν
ἁγίων τόπων
μετὰ τὴν τοῦ μακαρίου Σάβα
κοίμησιν
καὶ εἰς τὴν Μεγίστην λαύραν

¹⁷ Corrected from დაიდგინეს by erasing ი and adding ა above the line.

და იგი დიდსა ლავრასა . და
 ყ(ოვე)ლნი მამანი
 აღაშენნა ცხორებითა წ(მი)დითა.
 და გონე-
 ბითა წრფელითა და ს(უ)ლითა
 გულისხმის ყო-
 ფისაფთა და ღირსითა
 შეწყნარებითა . ხ(ოლო)
 (311r,1) ამან აბზა კონონ სამწყსომ
 ნ(ე)ტ(ა)რისა საბაღსი
 გ(ა)ნზნეული და დამცირებული
 პოვა¹⁸ და ამან შე-
 კრიბნა და საჩინო ყო ადგ(ო)ლი
 [იგი]¹⁹ და წინა რომელ გ(ა)ნ-
 ზნეულ იყვნეს გარემოს სოფლებსა
 [ა]მის ად-
 გილსა მამანი ყ(ოვე)ლნი შეკრიბნა :
 ხ(ოლო) ღ(მერ)თი [რ(ომე)ლი]²⁰
 მ(არადი)ს იღუწის
 ეკლესიათა[თ(ჯ)ს]²¹ . განაქ-
 არვა ოროგინელთა იგი
 შეთქმულეზად ვ(ითა)რ-
 -იგი ძუელ ებერის ზე იყო²² ენათა
 შერევაჲ . ეგ-
 რეცა ამათ ზ(ე)და ღ(მრ)თის
 მაგინებელთაჲ დაჯ-
 სნა შეთქმულეზად . და ვ(ითარც)ა
 დაწყეული ნონ-
 ოს გ(ა)ნვარდა ამის ცხორებისაგ(ა)ნ
 ფერმენეს
 ლავრისანი აღდგეს ნიალავრელთა
 ზ(ე)და და

ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὀδηγηθέντα καὶ πάντας
 τοὺς πατέρας
 οἰκοδομήσαντα τῇ τε τοῦ βίου καθα-
 ρότητι καὶ τῇ τοῦ ἡθους ἀπλότητι
 καὶ τῇ τῶν τρόπων πραότητα καὶ τῇ
 τῆς πνευματικῆς
 συνέσεως καὶ διακρίσεως συγκράσει.
 ὅστις
 (197,1) ἀββᾶς Κόνων τὴν τοῦ
 μακαρίου Σάββα ποιήμνη
 ἐλαττωθεῖσαν καὶ ὀλιγωθεῖσαν
 παραλαβὼν
 ἐπλήθυνέν τε αὐτὴν καὶ
 περιφανεστέραν εἰργάσατο καὶ τοὺς
 κατὰ τὰς χώρας διασπαρέντας
 πατέρας πάντοθεν ἐπισυνήγαγεν.
 τότε δὴ ὁ ἀεὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας
 προνοοῦμενος θεὸς
 διεσκέδασεν τὴν τῶν Ἰβριγενιαστῶν
 ὁμόνοιαν, ὥσπερ
 πάλαι ἐπὶ τοῦ Ἑβερ πεποίηκεν τῇ
 τῶν γλωσσῶν διαίρεισι
 τὴν θεομάχον διαλύσας
 συμφωνίαν. τοῦ γὰρ Νόννου
 ἐκποδῶν
 γεγονότος οἱ τῆς Φιρμίνου
 λαύρας πρὸς τοὺς τῆς Νέας λαύρας
 διενεχθέντες

¹⁸ ვ added above the line.

¹⁹ იგი erased.

²⁰ რ(ომე)ლი erased.

²¹ თ(ჯ)ს erased.

²² ი added above the line.

აცელობდეს უმჯულოებისა მის
 მსახურება-
 სა . და ბრძოლად აღდგეს ერთი
 ერთისა²³ ზ(ედ)ა
 და ორთაჲვე²⁴ მ(ა)თგ(ა)ნ
 ძლიერებულ იყო უღმრთო-
 ებაჲ მ(ა)თ ჟამთა ოდენ . ხ(ოლო)
 ჩ(უე)ნისა ს(ა)რწმ(უ)ნობეი-
 საგ(ა)ნნი ვინმე ლ(მრ)თის
 მოყუარენი კაცნი აღ-
 დგეს და იტყოდეს მ(ა)თსა მას
 სიბოროტესა და
 განავრცეს ს(ი)ტყ(უა)ჲ მ(ა)თი და
 გმობაჲ . ა(რამე)დ შე-
 ჰგავს ყ(ოვე)ლთა უწყებად რ(ამთ)ა
 იცოდინა მა-
 თი იგი უღმრთობაჲ . და მ(ა)თითა
 მით უგუ-
 ნურებითა გ(ა)ნაცხადეს რასაცა-იგი
 სახელს-
 დებენ ნიალავრელნი . რ(ამეთუ)
 ფერმენელთა ტე-
 ტრაიდად ჰხადიან და ფერმენელნი
 ნიალ-

ავრელთა ქ(რისტ)ჴს მოძულედ
 ჰხადიან და
 (311v,1) თვისსა მას უღმრთობისა
 შჯულსა მათ თვთ
 სახელსდვეს . თ(ეოდორ)ეს
 კაბადუკიადსასა სამეფოს
 შ(ი)ნა აქუნდა მთ(ა)ვრობაჲ დიდი
 და ზ(ედ)ა ადგე-
 ბოდა იგი მწვალებელთა²⁵ მ(ა)თ
 რ(ომე)ლთა ჰრქვან ქ(რისტ)ჴს

περι τῶν σφῶν αὐτῶν δογμάτων
 εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων
 ἀπησχολήθησαν πόλεμον.
 καὶ ἡ μὲν τῶν ἀμφοτέρων
 πολυσχεδῆς ἀσεβεία
 κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ὑπὸ τινῶν

θεοφιλῶν ἀνδρῶν τῆς ἡμετέρας
 ἀγέλης
 ἀκριβεστέρῳ τε καὶ πλατυτέρῳ λόγῳ

στηλιτεύεται καὶ τῆς προσηκούσης
 τυγχάνει ἀνατροπῆς·
 ῥάδιον δὲ ἔστιν παντὶ βουλομένῳ
 καταμαθεῖν
 τὴν τοῦτων ἀσεβείαν ἐξ αὐτῶν τῶν

προσηγοριῶν ὧν περ αὐτοὶ ἀλλήλους

ὀνομάζουσιν, τῶν μὲν Νεολαυριτῶν
 τοὺς ἀπὸ τῶν Φιρμίνου
 Πρωτοκτίστους ἢ γοῦν Τετραδίτας
 καλοῦντων, τῶν δ' αὖ πάλιν
 Φιρμινιωτῶν
 τοὺς Νεολαυρίτας Ἰσοχρίστους
 ὀνομαζόντων.

(197,17) ἐκ τῶν γὰρ οἰκείων τῆς
 ἀσεβείας δογμάτων τὰς ὀνομασίας
 ἐκληρώσαντο ἕκαστοι. Θεοδώρου
 τοῖσιν τοῦ Καππαδοκίας
 τῶν τῆς πολιτείας κρατοῦντος
 πραγμάτων καὶ
 τοῦ μέρους τῶν Ἰσοχρίστων ὄντος

²³ ο added above the line.

²⁴ ω added above the line.

²⁵ First γ added above the line.

მოძულედ . და მრ(ა)ვ(ა)ლნი
 მ(ა)თგ(ა)ნნი დადგინებად
 სცნა პალესტინეს ებისკ(ო)პოსად
 და მამა-
 სახლისებად²⁶ თ(ეოდორ)ე ჯუართა
 მცველად დაად-
 გინა ნიალავრისა მამასახლისი . და
 სკვთო-
 პოლესს დედა-ქ(ა)ლ(ა)ქსა
 ებისკოპოსისათჳს
 აღდგეს ღელვანი და ოხრანი . არა
 თუ მა-
 რთო მადიდებელთა ზ(ედა) იყო
 შგოთი ესე . ა(რამე)დ უ-
 ღმრთოთაცა მ(ა)თ ზ(ედა)
 ტეტრაიდთა რ(ომე)ლთა იყო
 მამასახლისი ისიდორე . ხ(ოლო)
 ისიდორეს ვ(ითარც)ა ვერ
 ძალ-ედვა წინა-აღდგომად
 ასკიდაძსა და
 ნიალავრელთა მ(ა)შ(ი)ნ შემოვარდა
 ზ(უე)ნსა სა-
 მწყოსა . და ეფუცა სიონ წ(მი)დას
 შ(ი)ნა აზბა კო-
 ნონს ვ(ითარმე)დ არღარა ზ(ედა)
 ადგებოდის ოროგი-
 ნელთა ა(რამე)დ რაოდენ ძალ-
 ედვას წარწყ-
 მიდნეს უღმრთონი იგი მ(ა)შ(ი)ნ
 წ(ა)რიყვანა იგი აზ-
 ბა კონონ და აღვიდეს²⁷
 კოსტანტინეპოლისა
 ინდიკტიონსა ათხუთმეტსა .

και ἀντιλαμβανομένου και πολλοὺς
 αὐτῶν
 χειροτονηθῆναι ἐπισκόπους
 Παλαιστίνης
 παρασκευάσαντος, γενέσθαι δὲ και
 Θεόδωρον
 τὸν τῆς Νέας λαύρας ἡγούμενον
 σταυροφύλακα και τῆς
 Σκυθοπολιτῶν μητροπολίτην

ζάλοι τινὲς και κλύδωνες
 κατελάμβανον οὐ
 μόνον τὴν ἡμετέραν ἀγέλην, ἀλλὰ
 και
 τὴν τῶ ἀσεβεστάτῳ Πρωτοκτίστῳ
 δόγματι προσκειμένην, ἣς
 ἡγούμενος ὑπῆρχεν Ἰσίδωρος, ὅστις
 Ἰσίδωρος (198,1) μὴ
 ἰσχύων ἀντιστῆναι τῷ Ἀσκιδᾷ και

τοῖς Νεολαυρίταις προσερρῆ τῳ τῆς
 ἡμετέρας ἀγέλης
 ποιμένι ἀββᾶι Κόνωνι και δούς αὐτῶ
 λόγον εἰς τὴν ἁγίαν Σιών
 ὡς οὐκ ἀντιλαμβάνεται τοῦ τῆς
 προυπάργξως
 δόγματος, ἀλλὰ και πάση δυνάμει

συναγωνίσηται κατὰ τῆς ἀσεβείας,
 ἀνέβη
 σὺν αὐτῶ ἐν Κωνσταντινουπόλει

ἐν ἀρχῇ τῆς πεντεκαιδεκάτης
 ἰνδικτιόνος.

²⁶ მამასახლისებად corrected for მამასახლისად by writing ე over ა and adding ზა above the line.

²⁷ ღ first erased, then added anew above the line.

References

- ახობაძე et al. 1986:** *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ათონური კოლექცია*, ნაკვ. 1, შეადგინეს და დასაბუქდად მოამზადეს ლ. ახოზაძემ, რ. გვარამიამ, ნ. გოგუაძემ, მ. დვალმა, მ. დოლაჯიძემ, მ. კვაჭაძემ, გ. კიკნაძემ, გ. ნინუამ, ც. ქურციკიძემ, ლ. შათირიშვილმა, მ. შანიძემ, ნ. ჩხიკვაძემ, თბილისი
- იმნაიშვილი 1975:** *მამათა ცხორებანი (ბრიტანეთის მუზეუმის ქართული ხელნაწერი XI საუკუნისა)*. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ვახტანგ იმნაიშვილმა, თბილისი
- კეკელიძე 1946:** კეკელიძე, კ., *ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები*. ნაწ. პირველი: კიმენი. ტ. II / Корн. Кекелидзе, *Грузинские агиографические памятники. Часть первая: Кимена*, том II, / Korn. Kekelidze, *Monumenta Hagiographica Georgica, pars prima: Keimena*, том II, Tbilisi
- Blake 1933:** Blake, R. P., Catalogue des manuscrits géorgiens de la bibliothèque de la Laure d'Iviron au Mont Athos, [3], *Revue de l'Orient Chrétien*, 3 sér. 9=29, 225–271
- Geerard 1979:** Geerard, M., *Clavis Patrum Graecorum*, III, Turnhout
- Halkin 1957:** Halkin, F., *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, 3e édition, II, Bruxelles
- Schwartz 1939:** Schwartz, E., *Kyrillos von Skythopolis* (Texte und Untersuchungen, 49.2), Leipzig
- Wardrop 1913:** Wardrop, O., *A Catalogue of Georgian Manuscripts in the British Museum*, appended to: F.C. Conybeare, *A Catalogue of the Armenian Manuscripts in the British Museum*, London 1913, 397–405
- Цагарели 1886:** Цагарели, Ал., Каталогъ грузинскихъ рукописей и старопечатныхъ книгъ Иверскаго монастыря на Афонѣ, составленъ въ июнѣ мѣсяцѣ 1883 года, in: *Свѣдѣнія о памятникахъ грузинской письменности*, том I, вып. 1, Санкт-петербургъ.
- Цагарели 1888:** Цагарели, Ал., Каталогъ грузинскихъ рукописей монастыря св. Креста, близъ Иерусалима, Приложение I к: *Памятники грузинской старины въ святой землѣ и на Синаѣ* (Православный палестинский сборникъ, IV/1 = 10), 143-192; also in: *Свѣдѣнія о памятникахъ грузинской письменности*, том I, вып. 2, Санктпетербургъ 1989, 143–192.
- Цагарели 1894:** Цагарели, Ал., *Свѣдѣнія о памятникахъ грузинской письменности*, том I, вып. 3, Санктпетербургъ; contains: Описание Крестнаго монастыря, близъ Иерусалима, и нѣкоторыхъ Грузинскихъ рукописей, хранищихся въ немъ, сдѣланное Н. Чубиновымъ съ 3-4 по конецъ мая 1845 г., 44–52

Major corrections as to the original edition:

- p. 119, last line of text: delete “is missing. The loss must have occurred”.
- p. 121, line 7: read “[Цагарели 1888: 143–192]”.
- p. 121, line 9: add “is missing. The loss must have occurred” after “folio”.
- p. 122, line 2: replace “Tsagareli” by “Kekelidze”.